

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING YUNESKONING UMUMJAHON MEROSI
RO'YHATIGA KIRITILGAN TARIXIY OBYEKTLLARI**

Mirzaboyeva Muslimaxon
Qo'qon Universiteti talabasi,
Umarov Omonjon
Qo'qon Universiteti o'qituvchisi.

Annotatsiya: Mazkur Tezisdan O'zbekiston Respublikasida YUNESKO Umumjahon merosi ro'yhatiga kiritilgan tarixiy obyektlar va ularning bugungi kundagi ahamiyati haqida so'z boradi hamda xulosa muallif tomonidan bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Xiva shahridagi "Ichan qal'a", Samarqand -madaniyatlar chorrahasi" obyekti, Buxoro, Shahrisabz tarixiy shaharlari, Chotqol biosferasi (tabiiy merosi).

O'zbekistonning niyohatda boy shubhasiz misli ko'rinmagan jahon qimmatiga ega tarixiy-madaniy merosi YUNESKO umumjahon merosi ro'yhatidan munosib o'rin topgan. Erishilgan yutuqlarga qaramasdan haqiqatni ta'kidlash joizki, YUNESKOning umumjahon merosi ro'yhatiga O'zbekiston Respublikasining 5 ta tarixiy obyekti kiradi, Bu esa umumiy tarixiy yodgorliklarimiz sonidan 0,4% ni tashkil etadi. Bugungi kunda YUNESKOning Butunjahon merosi ob'ektlari ro'yxatiga O' 4 ta me'moriy majmua - Xivadagi Ichan qal'a muzey-qo'riqxonasi (1990), Buxoroning tarixiy markazi (1993), Samarqandning tarixiy markazi "Samarqand - madaniyatlar chorrahasi" (2001), Shahrisabzning tarixiy markazi, shuningdek Ugam-Chotqol milliy bog'i (2016) va 9 nomoddiy meros ob'ektlari kiradi. Vazirlar mahkamasi 2018 9 iyun kuni "YUNESKOning Umumjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan O'zbekiston Respublikasidagi hududlarni muhofaza qilish to'g'risida"gi 435-sonli qarorni qabul qildi.

Umumjahon madaniy va tabiiy merosni muhofaza qilish to'g'risidagi konvensiya 1995 yilning 22 dekabrda O'zbekiston Respublikasi tomonidan ratifikatsiya qilingan. Konvensiya doirasida Xiva shahridagi "Ichan-qal'a", "Samarqand - madaniyatlar chorrahasi" obekti, Buxoro va Shahrisabz tarixiy markazlari hamda Chotqol biosferasi (tabiiy meros) Umumjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan.

Qarorga muvofiq, Qashqadaryo viloyati Shahrisabz shahrining tarixiy markazida keng ko'lamda qurilish va obodonlashtirish ishlarini olib borishda Konvensiya va uni amalga oshirish bo'yicha amaliy qo'llanma qoidalariga rioya qilmasdan va ularning loyihalari YuNeSKOning Umumjahon merosi markazi bilan avvaldan kelishilmagan holda olib borilgani uning bemisl universal va umumbashariy qiymatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatgan. Natijada, YuNeSKO huzuridagi Umumjahon merosi qo'mitasining 40-sessiyasi qarori bilan Shahrisabz tarixiy markazi 2016 yilda Umumjahon merosining xavf ostidagi obektlar ro'yxatiga kiritilgan. Umumjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan mamlakatimizdagi hududlarni muhofaza qilishni takomillashtirish va YUNESKO huzuridagi Umumjahon merosi qo'mitasining tavsiyalarini amalga oshirish bo'yicha 26 ta banddan iborat "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi. (2018 yil vazirlar mahkamasi 435 sonli qarori bilan.)

Yangi qarorga muvofiq, Ishchi guruh Konvensiya, xalqaro umume'tirof etilgan normalar hamda YUNESKO huzuridagi Umumjahon merosi qo'mitasi tavsiyalari, "Tarixiy shaharlar manzaralari to'g'risida"gi YUNESKO tavsiyanomasini inobatga olgan holda, O'zbekistonning

milliy qonun hujjatlari, shaharsozlik norma va qoidalari, tarixiy shaharlarning bosh rejalarini, shu bilan birga, Umumjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan yurtimizdagi tegishli hududlarni olimlar, xalqaro ekspertlar, keng jamoatchilik vakillarini jalb etan holda tanqidiy tahlil qiladi hamda asoslangan takliflar ishlab chiqadi. Qarorga asosan Umumjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan mamlakatimizdagi tegishli hududlar (obektlar) alohida muhofaza qilinadigan hududlar sifatida e'tirof etiladi hamda ularda rejalashtirilgan barcha qurilish va obodonlashtirish ishlarining loyihalari YUNESKOning Umumjahon merosi markazi va O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi bilan belgilangan tartibda avvaldan kelishilgan holda amalga oshirilishi shartligi belgilab qo'yildi

Har yili 18 aprel – Yodgorliklarni va tarixiy joylarni asrash xalqaro kunini O'zbekistonda keng nishonlanadi, shu kun arafasida soha vakillarini munosib rag'batlantiriladi, turli tadbirlar va respublika ko'rik-tanlovlari o'tkaziladi. 18 aprel kuni respublika aholisini davlat muzeylari va moddiy madaniy merosning ko'chmas mulk obektlariga bepul, xorijiy fuqarolarni arzonlashtirilgan narxlarda kirishi yuzasidan takliflar Vazirlar Mahkamasiga kiritiladi. O'zbekistonning Yunesko umumjahon merosi ro'yhatiga kiritilgan tarixiy obyektlar hududlar kesimida Buxoroda Ismoil Samoniy maqbarasi, Minroai Kalon, Mag'oki Attori masjidi, Vobkent minorasi, Namozgoh masjidi, Chashmai Ayyub maqbarasi, Bo'yonqulixon madrasasi Ulug'bek maqbarasi, Bahouddin Naqshband maqbarasi, Mir Arab madrasasi, Abdulazizxon va Qo'sh madrasasi, Nodir Devonbegi xonaqohi, Ko'kaldosh madrasasi, Chor Bakir me'moriy majmuasi, Baland masjidi va Xo'ja Zayniddin masjidi kabi tarixiy Buxaro shahrida qad rostlagan va 1993 yilda Yunesko umumjahon merosi ro'yhatidan joy olgan. Samarqand viloyatida esa, Shohizinda maqbaralar majmuasi, Hazrati Hizr masjidi, Ruhobod maqbaraqsi, Bibixonim masjidi, Ulug'bek madrasasi, Tillakori, Sherdor madrasalari, G'ori amir maqbarasi, Xo'ja Abdu darun maqbarasi, Imom-al Buxoriy va Imom-al Moturudiy maqbaralari kabi tarixiy obyektlar Yunesko madaniy merosi ro'yhatidan joy olgan. Xivada shahrida esa Juma masjidi, Shayx Muxtor Valiy maqbarasi, Sayid Alouddin maqbarasi, Sherg'oziyxon madrasasi, Pahlavon Mahmud maqbarasi va majmuasi, Sayid Mag'rumjon maqabarasi, Olloqulixon madrasasi, Muhammadaminxon madrasasi, Muhammadrahimxon madrasasi, Islomxo'ja madrasasi va minorasi kabilar Xiva shahrida YUNESKO umumjahon merosi ro'yhatidan joy olgan. Qashqadaryo viloyatidagi quydagi tarixiy obyektlar Xo'ja Jarroh yodgorlik majmuasi, Oqsaroy, Hazrati Imom maqabarasi, Gumbazi Sayiddxon maqbarasi, Shayx Shamsiddin Kulol maqabarasi, Langar ota majmuasi, Husam ota majmuasi kabi hududlar YUNESKO umumjahon merosi ro'yhatidan joy olgan.

2021-2030 yillarda O'zbekiston Respublikasi tomonidan YUNESKO ning Umumjahon madaniy merosi ro'yxati, Jahon xotirasi ro'yxatiga madaniy va meroslarni kiritishga ilgari surish bo'yicha **MILLIY REJA** ishlab chiqilgan

Umumjahon merosi ro'yxati bo'yicha:

1. Buyuk ipak yo'li: Zarafshon yo'nalishi:
 - Kofir qal'a (Samarqand viloyati)
 - Dabusiya qadimiy shahri (Samarqand viloyati)
 - Jartepa (Samarqand viloyati)
 - Sulaymontepa(Samarqand viloyati)
 - Raboti Malik (karvon saroy, sardoba) (Navoiy viloyati)

- Mir Said Bahrom maqbarasi (Navoiy viloyati)
 - Qosim Shayx majmuasi (Navoiy viloyati)
 - Deggaroniy masjidi (Navoiy viloyati)
 - Varaxsha yodgorligi (Buxoro viloyati)
 - Vardanze yodgorligi (Buxoro viloyati)
 - Vobkent minorasi (Buxoro viloyati)
 - Chashmai Ayub majmuasi (Buxoro viloyati)
 - Chor Bakr majmuasi (Buxoro viloyati)
 - Bahouddin Naqshbandiy majmuasi (Buxoro viloyati)
 - Poykent qadimiy shahri (Buxoro)
2. Buyuk ipak yo'li: Farg'ona — Sirdaryo yo'nalishi:
- Mingtepa arxeologiya yodgorligi (Andijon viloyati)
 - Qarovultepa (Andijon viloyati)
 - Jingirtepa (Andijon viloyati)
 - Bilovur (Andijon viloyati)
 - Quva shahristoni (Farg'ona viloyati)
 - Zindontepa arxeologiya yodgorligi (Farg'ona viloyati)
 - Zangishtepa arxeologiya yodgorligi (Farg'ona viloyati)
 - Sariqo'rg'on arxeologiya yodgorligi (Farg'ona viloyati)
 - Mo'yi muborak (Farg'ona viloyati)
 - Bibi Buvayda maqbarasi majmuasi (Farg'ona viloyati)
 - Poshsho Pirim maqbarasi majmuasi (Farg'ona viloyati)
 - Xo'ja Magiz maqbarasi majmuasi (Farg'ona viloyati)
 - Axsikent arxeologiya yodgorligi (Namangan viloyati)
 - Qadimgi Pop (Namangan viloyati)
 - Mug'tepa (Namangan viloyati)
 - Qirq xujra (Namangan viloyati)
 - Qanqa arxeologiya yodgorligi (Toshkent viloyati)
 - Shohruxiya arxeologiya yodgorligi (Toshkent viloyati)
 - Yunusobod Oqtepasi (Toshkent shahri)
 - Chilonzor Oqtepasi (Toshkent shahri)
 - Mingo'rik arxeologiya yodgorligi (Toshkent shahri)
 - Shoshtepa arxeologiya yodgorligi (Toshkent shahri)
 - Hazrati Imom majmuasi (Toshkent shahri)
 - Ko'kaldosh madrasasi (Toshkent shahri)
 - Zayniddin bobo majmuasi (Toshkent shahri)
 - Shayx Xovandi Tohur majmuasi (Toshkent shahri)
 - Zangiota majmuasi (Toshkent viloyati)
 - Qaynar sardobasi (Toshkent viloyati)
 - Korxonona (Toshkent viloyati)
3. Xonbandi (Jizzax viloyati)

4. Arab ota maqbarasi (Samarqand viloyati)
5. Qo'qon tarixiy yodgorliklari (Farg'ona viloyati):
 - Qadimiy Tepa qo'rg'on
 - Xudoyorxon o'rdasi
 - Norbo'tabek madrasasi
 - Hazrati Miyon madrasasi
 - Modarixon maqbarasi
 - Jome masjidi
 - Daxmai shahon madrasasi
 - Dasturxonchi madrasasi
 - Xo'jabek madrasasi
 - Xurjun madrasasi
 - Chalpak madrasasi
6. Jome masjidi arxitektura majmuasi (Andijon viloyati)
7. Siypantosh qoyatosh rasmlari — petrogliflar (Qashqadaryo viloyati)
8. Qadimgi Termiz (Surxondaryo viloyati):
 - Qoratepa buddaviylik ibodatxonasi
 - Fayoztepa buddaviylik ibodatxonasi
 - Zo'rmo'la Buddaviylik inshooti
 - Qirqqiz majmuasi
 - Hakim at-Termiziy maqbarasi
 - Sulton Saodat majmuasi
 - Kokildor ota xonaqosi
 - Jarqo'rg'on minorasi
 - Kampirtepa qal'asi
9. Oq Ostonabobo maqbarasi (Surxondaryo viloyati)
10. Zarautsoy qoyatosh rasmlari (petrogliflar) — madaniy va tabiiy meros (Surxondaryo viloyati)
11. Karmana qo'rg'oni (Navoiy viloyati)
12. Sarmishsioy qoyatosh rasmlari (Navoiy viloyati)
13. Shayx Muxtor Vali majmuasi (Xorazm viloyati)
14. Xazorasp tarixiy shahri (Xorazm viloyati)
15. Qadimgi Xorazm yodgorliklari (Qoraqalpog'iston Respublikasi):
 - Angka qal'a arxeologiya yodgorligi;
 - Katta Guldursun qal'a arxeologiya yodgorligi;
 - Qo'yqirilgan qal'a arxeologiya yodgorligi;
 - Qo'rg'oshin qal'a arxeologiya yodgorligi;
 - Tuproq qal'a arxeologiya yodgorligi;
 - Jonbos qal'a arxeologiya yodgorligi;
 - Ayoz qal'a arxeologiya yodgorligi
 - Qirq qiz qal'a
16. Zomin tog'lari — tabiiy meros (Jizzax viloyati)
17. Shohimardon — tabiiy meros (Farg'ona viloyati)

18. Hisor tog'lari — Hisor qo'riqxonasi (Qashqadaryo viloyati)
19. Quyi Amudaryo biosferasi — tabiiy meros (YUNESKOning Umumjahon biosfera rezervatlari tarmog'i ro'yxatiga)
20. Boysun (Surxondaryo viloyati) kabi tarixiy obyektlar joy olgan.

Xulosa qilib aytganda, Haqiqatan ham YUNESKO umumjahon merosi ro'yhatiga kiritilgan tarixiy shaharlarimiz keyingi yillarda O'zbekistonda Turizm industriyasini yanada rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tarixiy shaharlar infrasturukrasini yanada rivojlantirish bo'yicha qator amaliy ishlar amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Azimov – "O'zbekistondagi tarixiy obidalar ro'yhati"
2. Kun.uz (Vazirlar Mahkamasinig 2018 yil 9-iyundagi 435 sonli qarori)
3. Darakchi.uz
4. Lex.uz (Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 3-martdagi 119 sonli qarori).